

10.

De inkomensverdeling tussen sectoren

Auteur
Frank Notten

Het nationaal inkomen wordt verdiend door de verschillende sectoren binnen de Nederlandse economie. Het aandeel van bedrijven binnen het beschikbaar inkomen is de laatste dertien jaar groter geworden, ten koste van dat van huishoudens. Een belangrijke oorzaak hiervoor is de ontwikkeling van de per sector betaalde belastingen: deze stegen voor huishoudens, terwijl bedrijven de laatste jaren steeds minder afdroegen.

10.1 Inleiding

De laatste maanden staat inkomens- en vermogensongelijkheid volop in de schijnwerpers (zie kader). Daarbij staat de ongelijkheid tussen huishoudens centraal. Uit recent onderzoek van het CBS blijkt dat de inkomensongelijkheid in Nederland de laatste jaren min of meer gelijk is gebleven.¹⁾ Voordat de inkomensverdeling tussen huishoudens tot stand komt, is er al een verdelingsslag aan voorafgegaan. Het inkomen dat in Nederland wordt verdiend, komt namelijk niet alleen bij huishoudens terecht, maar ook bij andere economische sectoren: bedrijven, financiële instellingen en de overheid.

Voor het vraagstuk van de inkomensverdeling is het dan ook relevant om te weten hoeveel elke sector verdient en hoe dit zich heeft ontwikkeld. Immers, als andere sectoren hun inkomen hebben weten te verhogen ten koste van dat van huishoudens, heeft deze laatste groep minder om onderling te verdelen. Het is daarom van belang om te kijken hoe de inkomens van de verschillende sectoren zijn opgebouwd en wat de invloed was van inkomensoverdrachten als belastingen, premies, uitkeringen en subsidies op de inkomensverdeling tussen de sectoren. Hiermee presenteert dit artikel een ander perspectief in het debat over de verdeling van inkomens.

De economische laagconjunctuur sinds 2008 speelt een belangrijke rol in deze analyse. Deze heeft immers veel invloed gehad op de inkomens van de verschillende sectoren. Dit artikel tracht echter de trends te beschrijven die deels al voor de crisis waren ingezet. Daarom begint de analyse in 2001.²⁾ Eerst wordt de verdeling van het nationaal beschikbaar inkomen over de verschillende sectoren tegen het licht gehouden. Vervolgens spitst het artikel zich toe op de opbouw van

¹⁾ CBS (2014b).

²⁾ Vanwege de revisie van de nationale rekeningen liep de officiële tijdreeks ten tijde van de totstandkoming van dit artikel niet verder terug dan 2001.

het beschikbaar inkomen van bedrijven en huishoudens. Hierbij is tevens aandacht voor de besteding van het beschikbaar inkomen. Tot slot wordt er een vergelijking gemaakt tussen de door bedrijven en huishoudens betaalde inkomensoverdrachten en wordt deze in internationaal perspectief geplaatst.

Ongelijkheid terug op de agenda

Sinds de publicatie van *Le Capital au XXI siècle* door Thomas Piketty in 2013 staat het thema ongelijkheid weer op de politieke agenda. Volgens Piketty raakt rijkdom geconcentreerd bij het allerrijkste deel van de bevolking als het rendement op het vermogen langdurig groter is dan de economische groei. Deze concentratie van rijkdom zou uiteindelijk tot economische instabiliteit kunnen leiden en alleen door overheidsingrijpen (hogere vermogensbelastingen) kunnen worden voorkomen.

Na de vertaling in het Engels kreeg het boek ook in Nederland grote bekendheid. Helaas is Nederland niet één van de door Piketty uitgewerkte voorbeeldlanden. Het is daarom ook niet makkelijk om te bepalen in hoeverre de door Piketty beschreven ontwikkelingen op ons land van toepassing zijn. Niettemin wordt er ook in Nederland gedebatteerd over de vraag of de belastingen op vermogen, vermogenswinst en arbeid aangepast dienen te worden.

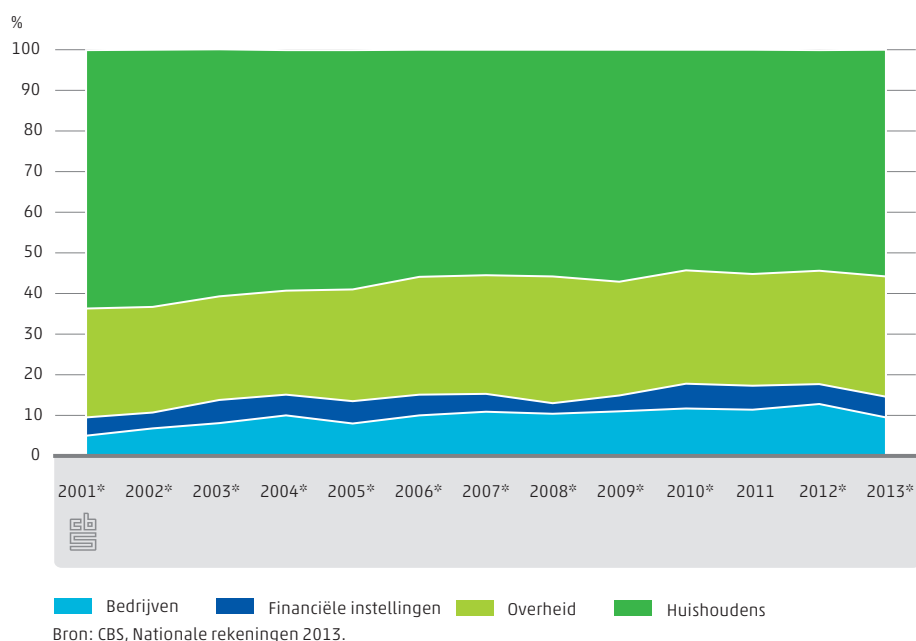
Dit artikel probeert een bijdrage aan dit inkomensongelijkheidsdebat te leveren vanuit het perspectief van de verschillende sectoren binnen de Nederlandse economie. De meeste aandacht gaat hierbij uit naar de verschillen tussen huishoudens en bedrijven in de ontwikkeling van het beschikbaar inkomen. Die analyse bleef bij Piketty achterwege.

10.2 Verdeling van het nationaal beschikbaar inkomen

De omvang van de Nederlandse economie kan op drie manieren worden bepaald. Ten eerste is het een optelsom van alle toegevoegde waarde die in Nederland is gecreëerd. Daarnaast kan de omvang worden verkregen door alle bestedingen (consumptie, investeringen en het handelssaldo) bij elkaar op te tellen. Ook staat

het gelijk aan al het in Nederland verdiende inkomen. De gedachte hierachter is dat alles wat in Nederland wordt verdiend gelijk is aan alles wat er wordt geproduceerd en alles wat er wordt uitgegeven. In dit artikel ligt de focus op de analyse van de Nederlandse economie vanuit de inkomensbenadering. Het nationaal inkomen wordt verdiend door de verschillende sectoren binnen de Nederlandse economie. Naast huishoudens³⁾ onderscheidt het CBS bedrijven⁴⁾, financiële instellingen en de overheid. Elke sector verdient inkomen uit arbeid (loon), productie (winst) en vermogen (rente, dividend). Het netto *beschikbaar* inkomen is het inkomen dat elke sector ter beschikking heeft na aftrek van belastingen en subsidies. Dit inkomen⁵⁾ kan worden geconsumeerd, gespaard of geïnvesteerd. Zijn de consumptie en de investeringen groter dan het inkomen, dan wordt er per saldo geld geleend, of ingeteerd op het vermogen.

10.2.1 Opbouw netto nationaal beschikbaar inkomen

Het netto nationaal beschikbaar inkomen bedroeg in 2013 bijna 523 miljard euro. Uit figuur 10.2.1 blijkt dat huishoudens over het grootste gedeelte hiervan beschikken. Wel is dit aandeel de afgelopen dertien jaar afgenomen, vooral

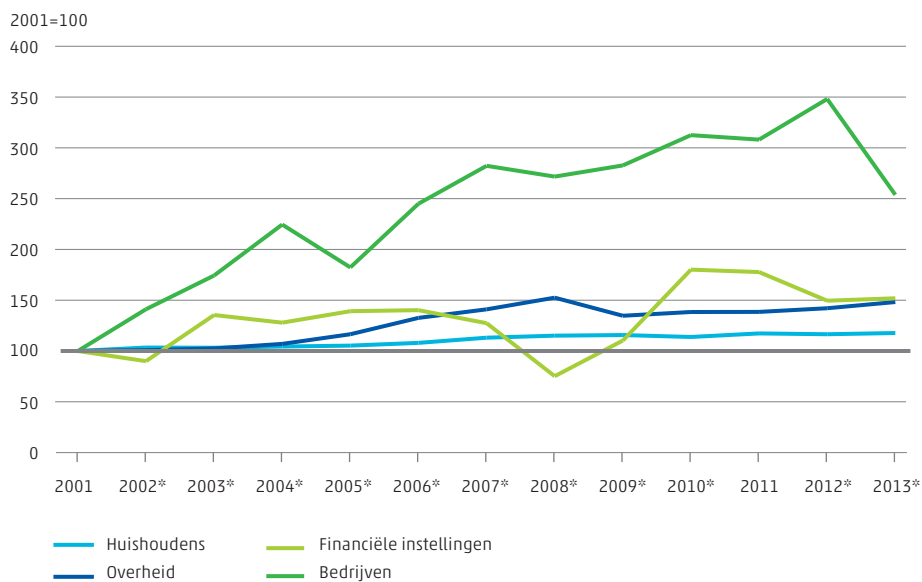
³⁾ In dit artikel is de sector huishoudens inclusief instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens (IZWh's).

⁴⁾ Met bedrijven worden niet-financiële vennootschappen bedoeld.

⁵⁾ Met inkomen wordt in de rest van het artikel het netto beschikbaar inkomen bedoeld.

ten gunste van bedrijven. De aandelen van financiële instellingen en de overheid in deze periode bleven min of meer stabiel. Grosso modo heeft er dus een verschuiving plaatsgevonden van huishoudens naar bedrijven. In de rest van dit artikel wordt deze verschuiving nader onderzocht door te kijken naar de opbouw van de inkomens van bedrijven en huishoudens.

10.2.2 Het netto nationaal beschikbaar inkomen (nominaal) per sector

Bron: CBS, Nationale rekeningen 2013.

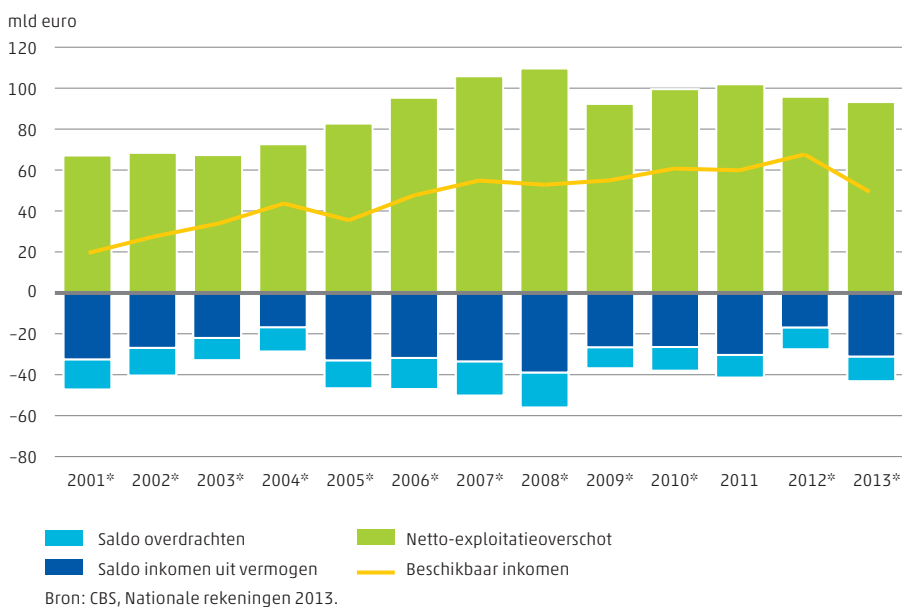

10.3 Het beschikbaar inkomen van bedrijven

Het aandeel van het beschikbaar inkomen van bedrijven binnen het nationaal beschikbaar inkomen is relatief klein, maar verdubbelde tussen 2001 en 2013 bijna tot 9,5 procent. Veruit het grootste gedeelte van het beschikbaar inkomen van bedrijven bestaat uit het netto-exploitatietooverschot. Dit nam vooral tussen 2003 en 2008 sterk toe doordat er meer werd geproduceerd. In 2009 daalde de productie, en hoewel die zich in de jaren daarna herstelde, lag het exploitatietooverschot op een lager niveau dan in de jaren 2007–2008. Dit kwam voornamelijk doordat de

productiekosten (vooral de beloning van werknemers en het intermediair verbruik) hoger lagen dan voor de crisis.

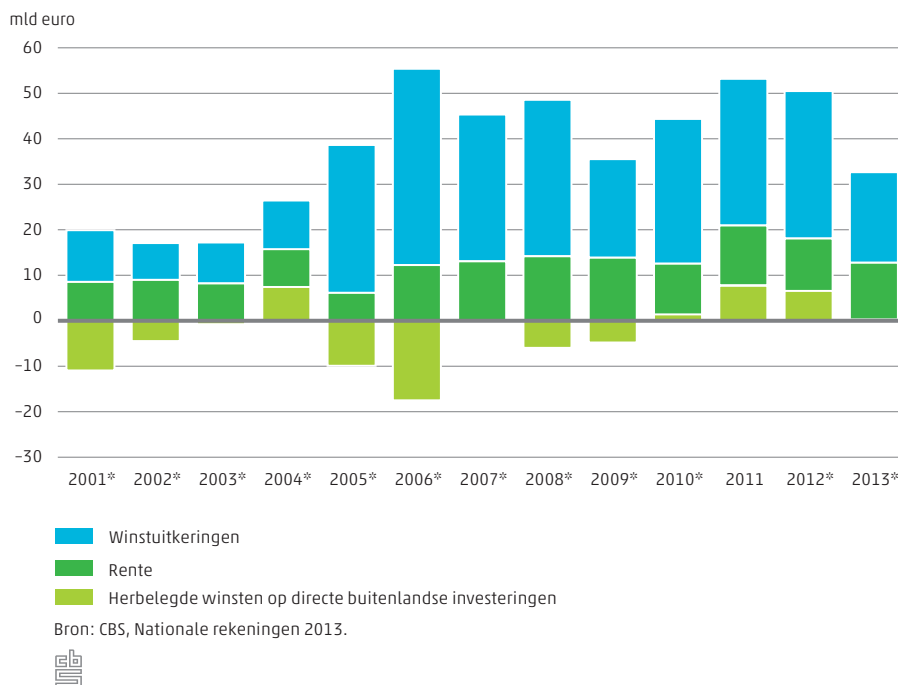
10.3.1 Opbouw beschikbaar inkomen van bedrijven

Ondanks het onvolledige herstel van het netto-exploitatietoerschoot na 2008 bleef het beschikbaar inkomen van bedrijven na de crisis toch toenemen. Het lag in 2012 zelfs fors hoger dan voor de crisis. Dit kwam vooral doordat het saldo inkomen uit vermogen na 2008 minder negatief werd en er per saldo minder belasting werd betaald.

Zowel inkomsten als uitgaven aan vermogen betreffen vooral winstuitkeringen (voornamelijk dividenden) en rente (zie figuur 10.3.2 en 10.3.3). De dividendstromen gaan voornamelijk van en naar het buitenland. Als buitenlandse dochterondernemingen de winst niet in de vorm van dividend uitkeren, maar herinvesteren, is er sprake van zogenaamde herbelegde winsten op buitenlandse investeringen. Als er meer dividend is uitgekeerd dan er winst werd geboekt, is de ingehouden winst negatief. Het omgekeerde komt ook voor: Nederlandse bedrijven die in buitenlandse handen zijn, kunnen besluiten om niet alle winst in de vorm van dividend uit te keren. In dit laatste geval wordt dit bij de uitgaven aan vermogen opgeteld.

10.3.2 Opbouw inkomsten uit vermogen van bedrijven

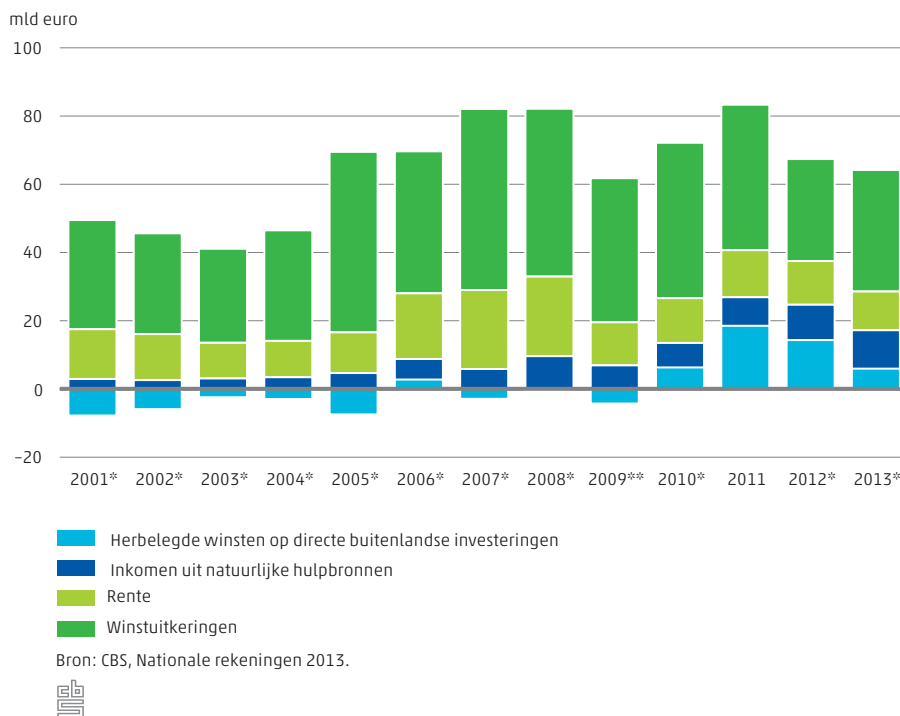

Zowel de ontvangen als uitgekeerde winstuitkeringen daalden sterk in 2009. De voornamelijk van buitenlandse dochterondernemingen ontvangen dividenden herstelden zich na 2010 echter voortvarend, terwijl de door Nederlandse bedrijven aan buitenlandse moederbedrijven uitgekeerde dividenden duidelijk achterbleven bij het niveau van voor de crisis. Dit hangt samen met het onvolledige herstel van het exploitatieoverschot.

Overigens daalden zowel het uit het buitenland ontvangen dividend als de in het buitenland herbelegde winsten in 2013 plotseling sterk, waardoor ook het beschikbaar inkomen van bedrijven daalde. Dit kwam doordat de buitenlandse dochterondernemingen in handen van Nederlandse bedrijven minder winst maakten dan in de jaren daarvoor. Op basis van één jaar is echter moeilijk aan te geven in hoeverre deze wending incidenteel of structureel zal zijn.

Het is opvallend dat de betaalde rente sinds 2008 is gehalveerd. Dit komt zowel door het rentepercentage op leningen als door de hoeveelheid door bedrijven opgenomen leningen. Beide zijn sinds de crisis gedaald, waardoor de uitgaven aan vermogen het beschikbaar inkomen van bedrijven de laatste jaren steeds minder drukken.

10.3.3 Opbouw uitgaven aan vermogen van bedrijven

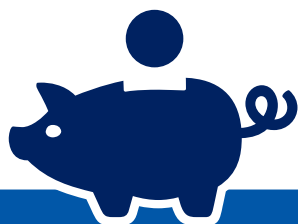

Ten slotte is er nog een negatief saldo inkomensoverdrachten (zie figuur 10.3.1). Bij ondernemingen is dit voornamelijk de betaalde vennootschapsbelasting. In 2008 lagen de per saldo betaalde inkomensoverdrachten nog op 17,3 miljard euro. In 2013 was dit gedaald tot 12,2 miljard. Vergeleken met de overige (positieve en negatieve) bestanddelen van het beschikbaar inkomen is deze geldstroom relatief klein, maar de dalende trend zorgde er wel voor dat het beschikbaar inkomen van bedrijven zich na de crisis beter herstelde dan het netto-exploitatietoetschot.

Bestemming van het beschikbaar inkomen van bedrijven

Het saldo van bovengenoemde inkomens en uitgaven vormt het inkomen waar bedrijven vrij over kunnen beschikken. Hier zijn de winst- en dividenduitkeringen dus al van af gehaald. Dat betekent dat eigenaren en bestuurders van bedrijven hun deel al hebben ontvangen. Hun inkomen (uit bijvoorbeeld loon of dividend) valt binnen het systeem van de nationale rekeningen onder het inkomen van huishoudens. Het netto beschikbaar inkomen van bedrijven wordt dus niet besteed aan de beloning van eigenaren en bestuurders van bedrijven.

Een relatief klein gedeelte van het netto beschikbaar inkomen van bedrijven wordt geïnvesteerd in nieuwe kapitaalgoederen. Na de uitgaven aan (binnenlandse) investeringen blijft er voor bedrijven doorgaans nog geld over. Dit bedrag nam vooral voor de crisis sterk toe, van 12 miljard euro in 2001 tot 54 miljard euro in 2009. In 2013 bedroeg het 40 miljard euro. Door deze positieve saldi verminderde de nettoschuld (de financiële bezittingen minus de schulden) van bedrijven van 906 miljard euro eind 2001 tot 541 miljard euro eind 2013. Daarnaast is hieruit ook een deel van de toename van de buitenlandse directe investeringen gefinancierd, zie *De dalende investeringsquote*.

De nettoschuld van bedrijven nam tussen 2001 en 2013 af met

€ 365 000 000 000

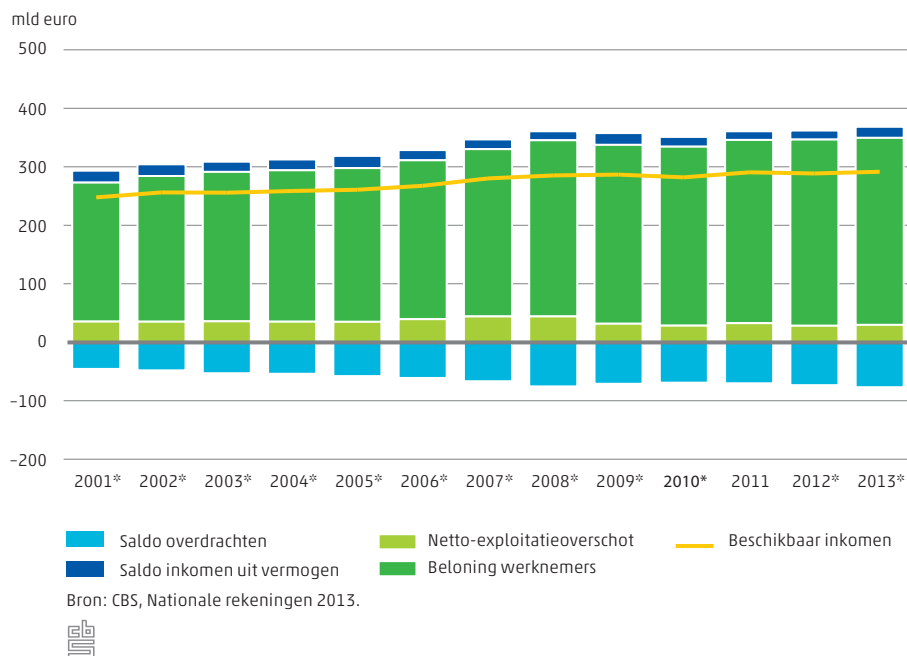
10.4 Het beschikbaar inkomen van huishoudens

Het beschikbaar inkomen van huishoudens als percentage van het nationaal inkomen is sinds 2001 gedaald van 63,7 procent tot 55,8 procent in 2013. We zagen al eerder dat dit vooral kwam door de groei van het beschikbaar inkomen van bedrijven. Gecorrigeerd voor inflatie daalde het reëel beschikbaar inkomen van huishoudens sinds 2001 zelfs met 3,8 procent. In nominale termen nam het inkomen nog wel toe (zie figuur 10.4.1).

Het beschikbaar inkomen van huishoudens bestaat voor het overgrote deel uit de beloning van werknemers. Het is opvallend dat de ontwikkeling van de door huishoudens ontvangen lonen het nationaal beschikbaar inkomen volgt, terwijl de groei van het beschikbaar inkomen van huishoudens hier ver bij achterblijft (zie figuur 10.4.2). Dit betekent dat de overige componenten het beschikbaar inkomen van huishoudens drukken. Dit geldt met name voor het negatieve

saldo overdrachten, en in mindere mate voor het inkomen uit vermogen en het netto-exploitatietooverschot (dit betreft voornamelijk het gemengd inkomen van zelfstandigen).

10.4.1 Opbouw beschikbaar inkomen van huishoudens

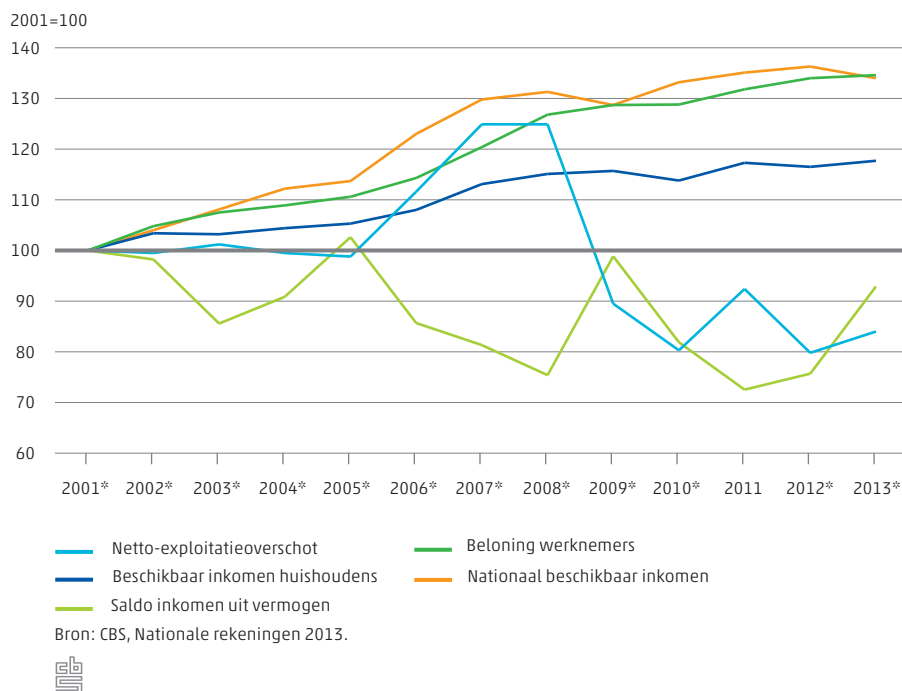
Het saldo inkomen uit vermogen⁶⁾ bestaat voornamelijk uit het saldo van ontvangen versus betaalde rente en dividenden. Dit saldo nam tussen 2001 en 2013 af, hetgeen een drukkend effect had op het beschikbaar inkomen van huishoudens. De afname kan voornamelijk worden toegeschreven aan een sterke daling van de ontvangen dividenden en dalende renteopbrengsten op spaartegoeden. De hoeveelheid ontvangen dividend halveerde zelfs van 21,5 miljard euro in 2007 tot 10,1 miljard in 2013.

Het netto-exploitatietooverschot is voor het inkomen van huishoudens veel minder belangrijk dan voor het inkomen van andere sectoren. Huishoudens produceren

⁶⁾ Het saldo inkomen uit vermogen is in dit artikel exclusief de opbrengsten uit beleggingen door verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen, die worden toegerekend aan huishoudens.

voornamelijk als zij als zelfstandige actief zijn.⁷⁾ Vergeleken met andere sectoren is de productie door huishoudens niet erg groot. Het exploitatieoverschot steeg tot de crisis sterk, maar nam vervolgens snel af. Het aantal gewerkte uren door zelfstandigen groeide tussen 2001 en 2013 wel met 1,7 procent.

10.4.2 Enkele componenten uit het beschikbaar inkomen van huishoudens

Het saldo overdrachten betreft ontvangen uitkeringen (zoals pensioenen en arbeidsongeschiktheids- en ouderdomsuitkeringen) minus betaalde belastingen en premies.⁸⁾ Dit saldo werd tussen 2001 en 2008 snel negatiever en drukte het beschikbaar inkomen van huishoudens sterk. Het saldo daalde van nog geen -60 naar -95 miljard. In deze periode namen vooral de betaalde belasting op inkomen en de sociale premies sterk toe.

Tijdens de crisis raakten veel mensen hun baan kwijt of maakten gebruik van de tijdelijke deeltijd-WW regeling, waardoor er minder premies werden betaald

⁷⁾ Als huishoudens een eigen huis bezitten produceren zij volgens de nationale rekeningen eigen woondiensten. Dit betreft echter slechts een relatief klein gedeelte van het netto-exploitatieoverschot van huishoudens.

⁸⁾ Exclusief de aanvullende sociale premies ten laste van huishoudens. Dit is de tegenpost van de door verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen aan huishoudens toegerekende opbrengsten uit beleggingen.

en meer uitkeringen werden ontvangen. Hierdoor werd het saldo overdrachten in 2009 en 2010 iets minder negatief. Sinds 2011 is het saldo echter weer negatiever geworden doordat de betaalde premies relatief snel toenamen. In 2013 kwam het uit op -101 miljard.

Samenvattend kan worden gesteld dat zowel de sterk gestegen betaalde overdrachten (premies en belastingen) als het gedaalde exploitatieoverschot en het saldo inkomen uit vermogen ervoor hebben gezorgd dat het beschikbaar inkomen van huishoudens in 2013 een kleiner deel van het nationaal beschikbaar inkomen vertegenwoordigde dan in 2001. De beloning voor werknemers heeft sinds 2001 wél de ontwikkeling van het netto nationaal beschikbaar inkomen gevolgd.

Bestemming van het beschikbaar inkomen van huishoudens

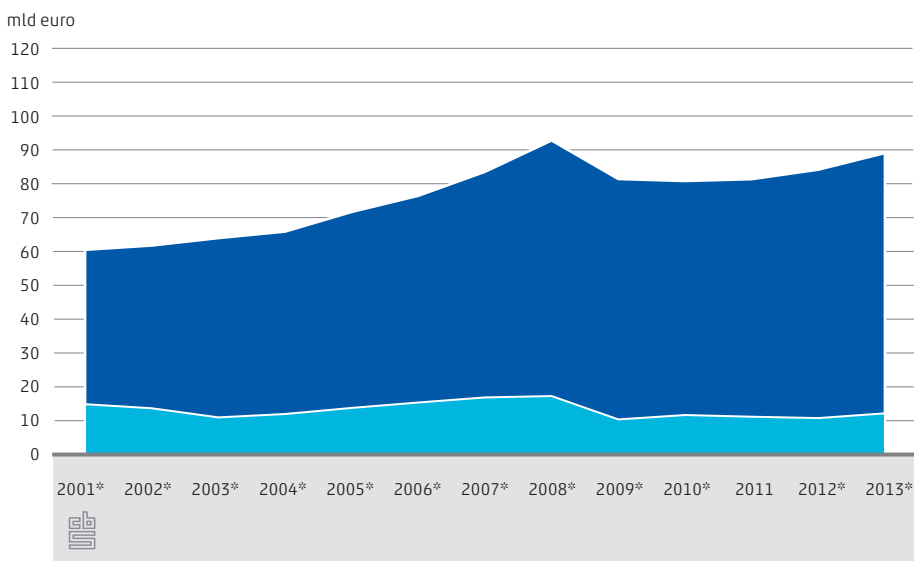
Veruit het grootste gedeelte van het beschikbaar inkomen van huishoudens wordt aangewend voor consumptie. Huishoudens kunnen meer consumeren dan ze aan inkomen hebben ontvangen, maar dan teren ze in op vermogen, of bouwen ze schulden op. Sinds 2001 verdienen huishoudens jaarlijks vrijwel evenveel of net iets meer dan ze consumeerden. Het financieel vermogen (financieel bezit minus de schulden) ten opzichte van andere sectoren en het buitenland nam vooral tussen 2008 en 2012 wel sterk toe doordat aandelen en obligaties aanzienlijk in waarde stegen. Huishoudens bezitten in vergelijking met andere sectoren veel financieel vermogen, maar dit betreft voornamelijk opgebouwde pensioenrechten waar huishoudens niet direct over kunnen beschikken. Deze rechten stegen tussen 2008 en 2012 harder dan de schulden van huishoudens, die voornamelijk hypotheekbetreffen.

10.5 Inkomensoverdrachten

We zagen al dat het negatieve saldo overdrachten bij bedrijven de laatste jaren afnam en zodoende het beschikbaar inkomen steeds minder drukte. Bij huishoudens lag dit juist andersom: hier werd het saldo overdrachten steeds negatiever en nam het drukkende effect op het beschikbaar inkomen juist toe. Het saldo overdrachten bestaat bij bedrijven voornamelijk uit de vennootschapsbelasting en bij huishoudens uit de belasting op inkomen, sociale premies en ontvangen uitkeringen. Bij een directe vergelijking tussen de per saldo betaalde

overdrachten door bedrijven en huishoudens worden de verschillen in ontwikkeling nog duidelijker (zie figuren 10.5.1 en 10.5.2).

10.5.1 Per saldo betaalde overdrachten

■ Bedrijven ■ Huishoudens

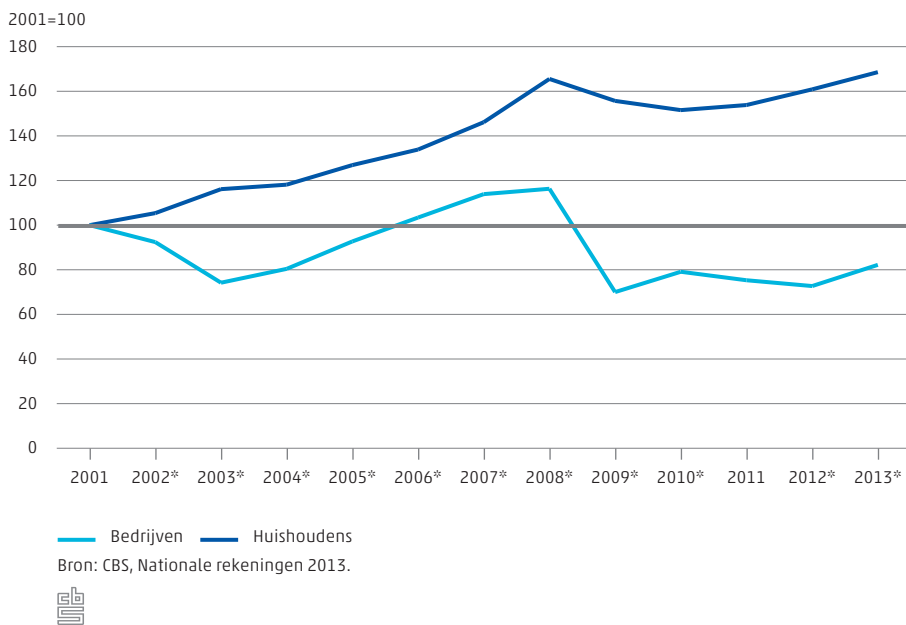
Bron: CBS, Nationale rekeningen 2013.

De door huishoudens per saldo betaalde inkomensoverdrachten (niet gecorrigeerd voor inflatie) stegen gedurende de gehele periode sterk. Dit kwam aan de ene kant door een stijging van de betaalde overdrachten: deze stegen niet alleen door stijgende CAO-lonen en een hogere werkgelegenheid, maar ook door hogere belastingtarieven en de invoering van het nieuwe zorgstelsel in 2006, waardoor de werkgeversbijdrage het belastbaar loon verhoogde. Aan de andere kant stegen ook de ontvangen overdrachten (voornamelijk uitkeringen), maar over de gehele periode gezien stegen deze minder hard dan de betaalde overdrachten.

Bij bedrijven zijn de per saldo betaalde inkomensoverdrachten heel anders opgebouwd. Bedrijven ontvangen immers geen sociale uitkeringen. De belangrijkste variabele binnen de per saldo betaalde overdrachten door bedrijven is dan ook de belasting op inkomen. Deze nam af van 13,7 miljard euro in 2001 tot 9,9 miljard euro in 2013. Deze daling werd onder andere veroorzaakt door een verlaging van de tarieven van de vennootschapsbelasting. In 2001 was het tarief nog 35 procent over de gemaakte winst in de hoogste schaal, terwijl dit na 2011 nog maar 25 procent was. Daarnaast vallen bedrijven tegenwoordig

minder snel in de hoogste schaal, omdat de minimumgrens hiervoor is verhoogd van 22 689 euro tot 200 000 euro.

10.5.2 Per saldo betaalde overdrachten

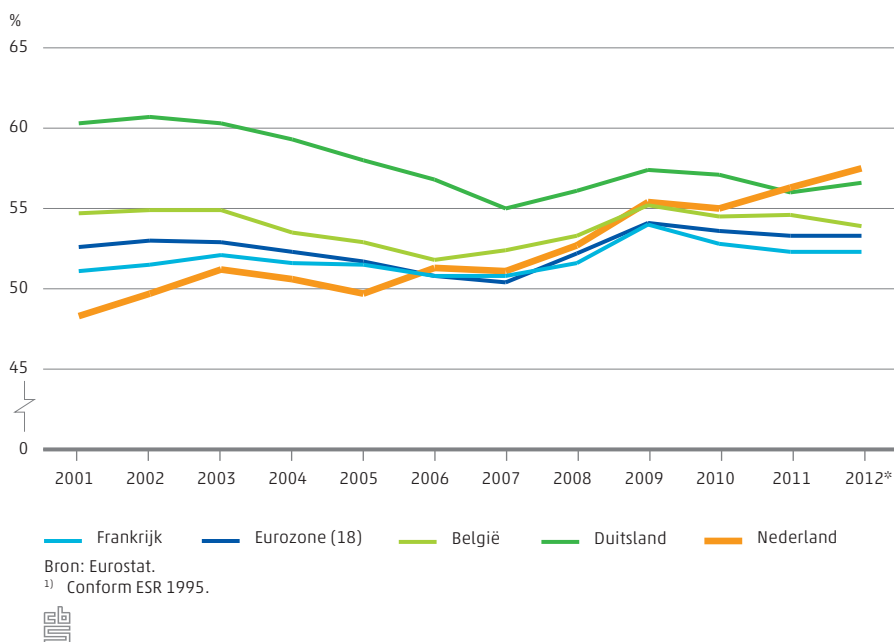
Internationale vergelijking verdeling belastingen

Een internationale vergelijking van betaalde overdrachten is lastig, omdat Eurostat (het Europees bureau voor de statistiek) geen uitsplitsing maakt tussen de verschillende sectoren. Wèl publiceert zij een uitsplitsing van de totale belastinginkomsten van de overheid naar belasting op arbeid, kapitaal (winst) en consumptie. Dit geeft toch enigszins een beeld van waar de verschillende nationale overheden hun inkomsten voornamelijk vandaan halen.

Uit de cijfers van Eurostat blijkt dat Nederland naar verhouding veel belastinginkomsten⁹⁾ vergaart uit arbeid. Als aandeel van de totale belastingopbrengsten is de belasting op arbeid in Nederland gestegen van 48,3 procent in 2001 tot 57,5 procent in 2012. Op Zweden na is er momenteel geen land in Europa dat relatief zoveel belasting op arbeid heft en nergens steeg dit aandeel zo snel als in Nederland.

⁹⁾ Inclusief verplichte sociale bijdragen aan sociale verzekeringen en pensioenfondsen.

10.5.3 Belasting op arbeid als aandeel in de totale belastingen per land¹⁾

10.6 Conclusie

In het door Thomas Piketty aangezwengelde debat over de inkomensongelijkheid ligt de focus op de verdeling van het inkomen en vermogen tussen huishoudens onderling. In dit artikel is aangetoond dat het deel van het netto nationaal beschikbaar inkomen dat naar huishoudens gaat na 2000 is gedaald, ten gunste van bedrijven. Er zijn verschillende oorzaken voor aan te wijzen voor deze afname. Hierbij dient onderscheid gemaakt te worden tussen de periode vóór en na de kredietcrisis. Tot de crisis steeg het beschikbaar inkomen van bedrijven naar verhouding sterk door hogere productie en een hoger exploitatieoverschot. In dezelfde periode steeg ook de beloning van werknemers, dat een groot gedeelte van het beschikbaar inkomen van huishoudens bepaalt. Omdat de hierover betaalde belastingen en premies echter sneller stegen, nam het aandeel van het voor huishoudens beschikbare deel van het nationaal inkomen in deze periode toch af.

Na de kredietcrisis van 2007 daalde het netto-exploitatieoverschot van bedrijven, maar dit werd volledig gecompenseerd door een daling van het negatieve saldo

aan inkomsten uit vermogen. Dit saldo werd minder negatief doordat er minder rente werd betaald en er naar verhouding meer dividend binnenkwam dan er werd uitgekeerd. Daarnaast daalden ook de door bedrijven betaalde overdrachten, met name de belasting op inkomen.

Tegelijkertijd stagneerde de loonstijging door de groeiende werkloosheid. Ook het exploitatieoverschot en het saldo inkomen uit vermogen van huishoudens lagen in 2013 onder het niveau van 2009. Alleen de sociale uitkeringen aan huishoudens bleven tijdens de crisis onverminderd doorstijgen. Dit was echter niet genoeg om het aandeel van huishoudens in het nationaal beschikbaar inkomen te doen toenemen.

De analyse van betaalde belastingen per sector lijkt het beeld te bevestigen dat het Nederlandse vestigingsklimaat voor bedrijven de laatste jaren zeer gunstig was. De door bedrijven betaalde belastingen daalden tussen 2001 en 2013 sterk. Tegelijkertijd droegen huishoudens een steeds groter gedeelte van het inkomen af. De Nederlandse belasting op arbeid als aandeel in de totale belasting is de laatste jaren snel gestegen en behoort inmiddels tot de hoogste van Europa.